

Strategier för effektiva myntindragningar

Av Roger Svensson & Andreas Westermarck

Periodiska myntindragningar tillämpades under nästan 200 år i stora delar av medeltidens Europa. Gamla mynt förklarades ogiltiga och skulle växlas in mot nya till på förhand bestämda kurser och datum. Denna skatt var likvärdig med en modern Gesellskatt på pengainnehav som infördes i delar av Österrike på 1930-talet i syfte att få folk att konsumera. Periodiska myntindragningar krävde en begränsad myntvolym i cirkulation. Vi visar att systemet fungerar och genererar intäkter för myntherren om skattenivån är tillräckligt låg och om bestraffningen vid upptäckt av användandet av ogiltiga mynt är tillräckligt hög.

Gesellskatt på pengainnehav

Den tyske ekonomen Silvio Gesell (1862–1930) (*Bild 1*) hade en idé om hur man kunde stimulera penningtransaktioner och konsumtion med hjälp av beskattning av fysiska pengar – kallad Gesellskatt. Genom att introducera en återkommande kostnad för att hålla sedlar, skulle Gesellskatten ge innehavarna incitament att snabbt göra sig av med sedlarna i form av ökad konsumtion. Därmed skulle man kunna stimulera ekonomin.

Gesells idéer tillämpades i den österrikiska staden Wörgl under ”Den stora depressionen”. Staden hade skyhögt arbetslöshet och det saknades pengar för finansiering av olika offentliga projekt. Folk vågade nämligen inte konsumera på grund av de dystra framtidsutsikterna och sparade i stället sina sedlar. I juli 1932 introducerade kommunen därför en lokal valuta (*”Wörgl labor certificates”*), som betalades ut som löner till tidigare arbetslösa vid nya offentliga bygg- och infrastrukturprojekt, se Kampmann år 2009.

Kännetecknet för denna lokala valuta var att ett märke som kostade en procent av sedelns nominella belopp klistrades på baksidan av sedeln i början av varje månad för att sedeln

1. Silvio Gesell (1862–1930).

skulle behålla sitt nominella värde. (*Bild 2*). Med andra ord kostade det en procent av det ursprungliga beloppet att hålla sedeln varje månad. Därmed hade folk incitament att börja konsumera och då främst använda den lokala valutan snarare än de reguljära sedlarna vid transaktionerna. Experimentet blev en succé. Den ekonomiska aktiviteten i staden ökade mångdubbelt jämfört med sedlarnas nominella värde och arbetslösheten sjönk snabbt. Flera andra städer följde efter. Men den österrikiska centralbanken förbjöd de lokala valutorna i september 1933, eftersom

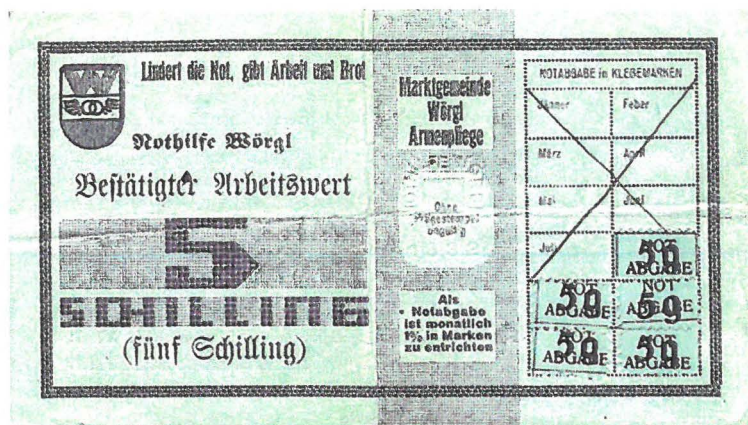
experimentet hotade centralbankens monopol på att trycka pengar.

På senare tid har Gesellskatter åter aktualiserats i samband med att räntan i många länder verkar ha nått en nedre gräns, eftersom sådana skatter skulle göra det lättare att hålla en negativ ränta för att stimulera ekonomin. Orsaken är att sedlar normalt har räntan noll, och därmed utgör en alternativ placering till att sätta in pengar på banken, eller hålla andra räntebärande tillgångar. Om räntan blir (alltför) negativ kan folk i stället hålla sedlar. En kostnad för att hålla sedlar skulle då göra det möjligt att sätta en mer negativ ränta.

Periodiska myntindragningar

Vad Gesell troligen inte kände till är att en Gesellskatt på innehav av pengar – kallad periodiska myntindragningar (*renovatio monetæ*) – redan hade tillämpats i stora delar av medeltidens Europa under nästan 200 år. Principerna för sådana myntindragningar analyserades i SNT 2017:1. Systemet innebär att gamla mynt förklaras ogiltiga och måste växlas in mot nya till på förhand bestämda kurser och datum.

Indragningar kunde ske så ofta som en till tre gånger per år och en

2. Baksidan av en lokal 5-schillingsedel från Würgl, utgiven i juli 1932.
Notera märkena till höger som behöver köpas och klistras dit för att sedeln ska behålla sitt nominella värde.

vanlig växelkurs var fyra gamla mot tre nya mynt. Storleken på skatten berodde sålunda inte bara på växelkursen utan även på längden på perioden mellan indragningarna.

Trots att syftet med periodiska myntindragningar – beskattning av handel och lokal befolkning – skiljde sig från Gesells idéer, är den likvärdig med en Gesellskatt på pengainnehav.

Svensson (2016) har satt upp de grundläggande villkoren för att ett system med periodiska myntindragningar ska fungera. Ett system med myntindragningar kräver en geografisk valutarestriktion (utländska mynt är ogiltiga) och att myntherren har ett växlingsmonopol och kontroll över marknaderna. Endast en mynttyp får cirkulera i valutaområdet och olika typer som representerar olika utgåvor måste vara klart åtskiljbara för de dagliga användarna av mynten. Detta genomfördes praktiskt genom att ändra på myntens huvudmotiv, medan myntfoten (diameter, vikt, halt och form) förblev oförändrad. Bild 3–5.

Myntindragningarna kunde speciellt ha en högre frekvens (1–3 gånger per år) i små valutaområden (centrala och östra Europa), där systemet var lättare att övervaka. Det finns också exempel på myntindragningar i större valutaområden, till exempel England (973–1125), men då med lägre frekvens (vart tredje eller sjätte år). Myntindragningar fungerade synnerligen

bra i relativt utvecklade ekonomier, eftersom sådana ekonomier hade en begränsad penningmängd i cirkulation. Detta underlättade omprägling rent tidsmässigt. Den låga monetariseringen gjorde att det fanns få platser där mynt användes och få grupper i samhället som använde mynt, vilket underlättade övervakning och genomdrivande av systemet.

Systemet med periodiska myntindragningar tillämpades endast innanför stadsmurarna, medan vilka mynt som helst kunde användas på landsbygden. Myndigheterna hade flera verktyg för att övervaka och genomdriva systemet. För det första fanns växlare och andra administratörer närvarande på stadsmarknaderna i övervakande syfte. För det andra bestämdes tidpunkten för indragningen i samband med någon viktig ekonomisk händelse då många mynt skulle användas, till exempel en årlig skattebetalning eller större återkommande marknad. För det tredje så skulle betalningar av avgifter, skatter, räntor och jordräntor göras med nya giltiga mynt.

Skatter, kontroll och prisfluktuationer

Svensson och Westermarck (2020) analyserar implikationerna av periodiska myntindragningar i en modell där folk behöver hålla likvida medel för att kunna konsumera. Model-

len har hushåll, hantverkare och en myntherre. Hushållen bryr sig om konsumtion av varor. De kan hålla både gamla (ogiltiga) och nya (giltiga) mynt. Valen av vilka mynt som innehas eller används vid transaktioner är endogent bestämda i modellen. Myntherren tar ut ett *seignorage* vid myntindragningarna och intäkterna används för att täcka myntherrens utgifter. Om myntherrens övervakare upptäcker att ogiltiga mynt används på marknaden, så beslagtas hela beloppet. Liknande resultat fås även vid andra typer av bestraffningar för användning av illegala mynt.

Myntherren har tre metoder för att påverka folks villighet att använda nya mynt och växla in gamla:

- 1) växelavgiften mellan gamla och nya mynt;
- 2) längden på tidsperioden mellan indragningarna; och
- 3) effektiviteten i kontrollen av illegala betalningsmedel på marknaden.

Modellens resultat visar att systemet med Gesellskatter fungerar och genererar intäkter för myntherren:

- 1) om växlingsavgiften är tillräckligt låg;
- 2) om tidsperioden mellan indragningar är tillräckligt lång; och
- 3) om sannolikheten att bli straffad vid användandet av ogiltiga mynt är tillräckligt hög.

Ett viktigt resultat från modellen är att priser på konsumtionsvaror ökar under perioden mellan två indragningar men faller ner till sin ursprungliga nivå direkt efter en myntindragning. Orsaken är att penningmängden ökar under perioden och faller brant efter indragningen. Efter att myntherren har samlat in växlingsavgifterna så spenderas intäkterna på konsumtion. Därmed distribueras fler mynt i den privata sektorn, vilket leder till att det privata penninginnehavet och priserna ökar. Dessutom visar modellen att ju högre Gesellskatten är, desto mer ökar priserna i perioden mellan indragningarna.

Tabell 1. Sammansättningen av engelska skattfynd 979–1125

<i>Datering av skattfynd</i>		979–1035		1035–1125	
<i>Antal år mellan myntindragningar</i>		6 år		2–3 år	
		<i>Antal skattfynd</i>	<i>Procent</i>	<i>Antal skattfynd</i>	<i>Procent</i>
Skattfynd med	1 typ	25	83,3 %	19	33,3 %
	2 typer	2	6,7 %	11	19,3 %
	3 typer	1	3,3 %	10	17,5 %
	> 3 typer	2	6,7 %	17	29,8 %
<i>Totalt antal skattfynd</i>		30	100,0 %	57	100,0 %
		<i>Antal mynt</i>	<i>Procent</i>	<i>Antal mynt</i>	<i>Procent</i>
Mynt från					
Sista emissionen		886	86,5 %	8 771	54,3 %
Näst sista emissionen		137	13,4 %	1 724	10,7 %
Tredje sista emissionen		1	0,1 %	698	4,3 %
Tidigare emissioner		0	0,0 %	4 964	30,7 %
<i>Totalt antal mynt</i>		1 024 ^a	100,0 %	16 157 ^b	100,0 %

Notera: Varje skattfynd måste innehålla åtminstone tre mynt för att inkluderas i tabellen. Därför är fem skattfynd från 973–1035 och elva fynd från 1035–1125 med endast två mynt exkluderade. Det exakta antalet mynt är inte bestämt för några skattfynd.

^a Baserat på 27 skattfynd. De tre återstående fynden har flera tusen mynt som inte kan attribueras till olika emissioner, speciellt två stora fynd (Kungsholm and Cnut skatterna) som innehåller fler än tre typer.

^b Baserat på 53 skattfynd. De fyra återstående fynden har flera tusen mynt som inte kan attribueras till olika emissioner.

Källa: Beräkningar är baserade på Allen, *Mints and money*, s. 520–23.

Tabell 2. Sammansättningen av tyska skattfynd i Thüringen 1156–1325 och Oberlausitz 1200–1300

<i>Region</i>		Thüringen		Oberlausitz	
<i>Datering av skattfynd</i>		1156–1325		1200–1300	
<i>Antal år mellan myntindragningar</i>		1 år		1 år	
		<i>Antal skattfynd</i>	<i>Procent</i>	<i>Antal skattfynd</i>	<i>Procent</i>
Skattfynd med	1 typ	2	2,4 %	0	0,0 %
	2 typer	3	3,6 %	1	3,6 %
	3 typer	9	10,8 %	4	14,3 %
	> 3 typer	69	83,2 %	23	82,1 %
<i>Totalt antal skattfynd</i>		83	100,0 %	28	100,0 %

Notera: Varje skattfynd måste innehålla åtminstone tre mynt för att inkluderas i tabellen

Källa: Beräkningar är baserade på Hävernich, *Mittelalterliche Münzfunde*, s. 26–79, och Haupt, 'Oberlausitzer Brakteatenfunde', s. 516–81.

3–5. Tre utgåvor av markgreve Otto den rike i staden Meissen (Tyskland) ca 1156–90, där mynten drogs in varje år. Ø ca 26 mm.

Empiriska observationer från skattfynd

Skattfynd från England indikerar att periodiska myntindragningar var delvis framgångsrika. *Tabell 1* visar att 83 procent av skattfynden mellan åren 979 och 1035 innehåller bara en typ, jämfört med 33 procent av skattfynden mellan 1036 och 1125. I termer av antal mynt, består skattfynden till 86 procent av mynten från den sista utgåvan mellan 979 och 1035 jämfört med 54 procent mellan 1036 och 1125. Denna skillnad indikerar att indragningarna fungerade bättre när de genomfördes vart sjätte år (979–1035) än vartannat eller vart tredje år (1036–1125). Om Gesells-katten var densamma för de två tidsperioderna, så innebär det att den faktiska kostnaden för att hålla pengar var högre i den senare perioden, eftersom man betalade skatten oftare.

Indragningarna var ännu mer frekventa i Tyskland. Tyska skattfynd från perioden 1150–1320 innehåller för det mesta många olika lokala och utländska typer. *Tabell 2* visar att endast fem av 83 skattfynd i Thüringen – där indragningar var årliga – innehåller färre än tre typer. I skattfynden från Oberlausitz har endast ett utav 28 fynd färre än tre typer.

De empiriska observationerna från skattfynd visar alltså att folk var mer villiga att växla in sina gamla mynt mot nya när intervallet mellan indragningarna var längre. Sålunda fungerar Gesells-katten bättre om skattenivån är lägre, vilket ligger i linje med vår teoretiska modell.

Denna artikel bygger delvis på den vetenskapliga studien *Renovatio Monetae: When Gesell Taxes Worked* publicerad av författarna i den internationella forskningstidskriften *International Economic Review* år 2020. Den är finansierad med forskningsmedel från Sven Svenssons stiftelse för numismatik, Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning och Stiftelsen Olle Engkvist Byggmästare.

FOTO
BILD 1–2: WIKIPEDIA.
BILD 3–5: ROGER SVENSSON.

Litteratur

Allen, M.: *Mints and money in medieval England*. New York 2012.

Gesell, S.: *The Natural Economic Order*, Translated from German by Philip Pye 1958. London 1906.

Haupt, W.: Oberlausitzer Brakteatenfunde des 13. Jahrhunderts, i W. Coblenz, red., *Arbeits- und Forschungsberichte zur Sächsischen Bodendenkmalpflege*, vol. 4. Dresden 1954, s. 505–81.

Hävernich, W.: *Die Mittelalterlichen Münzfunde in Thüringen*. Jena 1955.

Kampmann, U.: The Year of the Freigeld in Wörl, *Coins Weekly* 2009, <https://coinsweekly.com/the-year-of-the-freigeld-in-woergl/>.

Svensson, R.: Periodic Recoinage as a Monetary Tax: Conditions for the Rise and Fall of the Bracteate Economy. *The Economic History Review*, 2016, Vol. 69(4) s. 1108–31.

Svensson, R. & Westermarck, A.: *Renovatio Monetae: When Gesell Taxes Worked*. *International Economic Review*, 2020, Vol. 61(2), accepterad för publicering.

NUMISMATISKA FÖRENINGAR I SNF

Alingsås Numismatiska Förening

Edshultsvägen 20
441 96 Alingsås

Falu-Borlänge Myntklubb

www.fb-myntklubb.se

Göteborgs Numismatiska Förening

www.gnfinfo.se

Halmstads Myntklubb

Östra Infarten 4
313 31 Oskarström

Kalmar Myntklubb

www.kalmarmyntklubb.se

Katrineholm Flen Vingåker Myntklubb

www.kfvmynt.se

Myntklubben Skilling Banco

www.mksb.se

Nola Myntklubb, Örnköldsvik

www.infoom.se/nolamyntklubb

Norrköpings Myntklubb

www.norrkopingsmyntklubb.se

Numismatiska Föreningen i Hässleholm

www.myntforeningen.se

Numismatiska klubben i Uppsala

www.nku.nu

Samlarföreningen Klave

Oskarsgatan 12
331 41 Värnamo

Samlarklubben Numis

www.numisskelleftea.se

Sigtuna Myntklubb

www.sigtunamyntklubb.se

Stockholms Myntklubb

www.stockholmsmyntklubb.se

Strängnäs Myntklubb

ga@aotn.eu

Svenska Pollettöreningen

www.pollett.se

Sävsjö Myntklubb

Parallellgatan 19
576 33 Sävsjö

Södra Dalarnas Myntklubb

medlem.spray.se/sdmyntklubb

Vetlanda Numismatiska Förening

Ölandsgatan 7
574 37 Vetlanda

Villstadortens Myntklubb

Hedvägen 4
314 33 Hyltebruk

Westerbergslagens Myntklubb

Flatenbergsvägen 4
777 34 Smedjebacken